

LEV NİKOLAYEVIÇ TOLSTOY

EFENDİ ve UŞAK

Türkçesi
Erol Erduran

Remzi Kitabevi

EFENDİ VE UŞAK / Lev Nikolayeviç Tolstoy

Bu çevirinin Türkçe yayın hakları:
© Remzi Kitabevi, 2021

Bu çevirinin her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Düzeltili: Öner Ciravođlu
Kapak resmi: Konstantin Korovin
Kapak düzeni: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1998-9

BİRİNCİ BASIM: Mart 2021

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr
Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

EFENDİ ve UŞAK

1

Burada anlatılanlar, 1870'lerde kutlanan, aralık ayındaki Aziz Nikola Yortusu'nun⁽¹⁾ ertesi günü geçen olaylardır. O gün bayram günüydü ve bölge kilisesinde kutlamalar yapılacaktı. Bu nedenle köydeki hanın sahibi ve İkinci Esnaf Loncası'ndan⁽²⁾ bir tüccar olan Vasili Andreyiç Brehunov'un oradan ayrılıp bir başka yere gitmesi olanaksızdı. Kilise yöneticisi olduğu için bir yere kıpırdamamış, ayrıca daha sonra akrabalarını ve arkadaşlarını evinde ağırlayıp, onlara ikramda bulunması gerekmişti.

Ama en nihayet son misafir de gidince, Vasili Andreyiç hemen yola çıkma hazırlığına başladı. Niyeti yöredeki bir toprak sahibini ziyaret edip, uzun zamandır pazarlık ettiği koruyu satın almaktı. Vasili Andreyiç oraya herkesten ön-

- (1) Aziz Nikola Günü: Batı Hristiyanlığında 5/6 Aralık'ta, Doğu Hristiyanlığında 19 Aralık'ta kutlanan bayram. (ç.n.)
- (2) Rusya'da tüccarların varlık durumlarına göre kurulmuş esnaf loncaları vardı. En zengin tüccarlar Birinci Lonca'ya giriyordu; Brehunov, İkinci Lonca tüccarı olduğuna göre, oldukça zengin ve güçlü biri olmalıydı. (ç.n.)

ce gitmek için acele ediyor, bu kârlı işi kentli tüccarlardan birine kaptırmak istemiyordu.

Genç arazi sahibi bu kuru için on bin ruble değer biçmişti. Bunun tek nedeni de Vasili Andreyiç'in ona yedi bin ruble teklif etmesiydi. Ve yedi bin ruble o korunun gerçek değerinin ancak üçte biriydi. Ama kuru Vasili Andreyiç'in bölgesindeydi ve onunla köydeki tüccarlar arasında, kimsenin bir diğerinin bölgesinde fiyat arttırmaması konusunda eskiye dayanan bir anlaşma vardı. Bu nedenle o daha fazla pazarlık bile yapabileceğini düşünüyordu. Ne var ki Vasili Andreyiç, il merkezindeki kereste tüccarlarının gelip Goryaçkina'daki kuru için teklif yapmayı düşündüklerini duymuştu. Bu nedenle o da hemen gidip arazi sahibiy-le anlaşmaya karar verdi.

Böylece, bayram kutlamaları biter bitmez kasasından yedi yüz ruble aldı ve bunu, kendisinde duran kilise parasını ekleyerek üç bin rubleye tamamladı. Parayı dikkatle saydı, cüzdanına yerleştirdi ve artık yola çıkmaya hazırdı.

Vasili Andreyiç'in o gün içki içmeyen tek uşağı olan Nikita, hemen ata koşum takmaya gitti. Her zaman sarhoş gezen Nikita, o gün ayıktı. Bunun nedeni, perhizden önceki son kaçamağında içki almak için gocuğunu ve deri çizmelerini satmış olması ve daha sonra içkiyi bırakmaya yemin etmesiydi. Bir aydan fazladır ağzına içki koymuyordu ve bu bayramın ilk iki gününde herkesin votkaları devirdiğini görmesine karşın şeytana uymayıp içki içmemişti.

Nikita, yakınlarındaki köyden gelmiş elli yaşlarında bir köylüydü. Söylediğine göre yaşamının çoğu kendi evinin dışında, başkalarına hizmet ederek geçmişti. Herkes onun çalışkan, becerikli ve güçlü olduğu kanısındaydı ve hepsinden öte onu iyi huylu, cana yakın bulurlardı. Ama yılda iki kez—bazen daha fazla—zil zurna sarhoş olur, içki için nesi var nesi yoksa vermekle kalmayıp taşkınlık yapar, kavga çıkarır ve bu nedenle hiçbir yerde uzun süre yerleşip kalamazdı. Vasili Andreyiç onu defalarca kovmuş ama dürüstlüğü, hayvanlara düşkünlüğü ve en önemlisi de az ücretle çalışıyor olması nedeniyle tekrar işe almıştı. Vasili Andreyiç, Nikita'ya onun gibi bir işçiye ödenen seksen ruble yerine, kırk ruble kadar verirdi. Bunu da belirli zamanlarda, düzgün bir şekilde ödemediği gibi, çoğunu para olarak vermez dükkânından aldığı şeyleri yüksek fiyatla maaşından düşerdi.

Nikita'nın bir zamanlar güçlü kuvvetli, güzel bir kadın olan karısı Marfa, oğulları ve iki kızıyla evi çekip çeviriyordu. Marfa, Nikita'nın evde kalmasını istemiyordu—bunun ilk nedeni kadının yirmi yıldır ya da daha uzun bir zamandır evlerinde kiracı olarak kalan bir fiçiciyle, başka bir köyden gelmiş bir köylüyle yaşıyor olması ve ikincisi de ayık olduğu zamanlarda Nikita'yı parmağında çevirdiği halde, içtiğinde ondan ölümüne korkuyor olmasıydı. Bir keresinde evde sarhoş olmuş ve olasılıkla ayıken karısına gösterdiği uysallığın acısını çıkarmak için kadının giysi sandığını kırıp açmış, içindeki en güzel elbi-

seleri dışarı çıkarıp tüm sarafanlarını⁽¹⁾ ve diğer giysilerini odun kırma kütüğüne taşıyıp orada bir baltayla paramparça etmişti.

Çalışması karşılığı Nikita'ya ödenecek tüm paralar karısına verilir ve Nikita da buna hiç itiraz etmezdi. Bu hep böyle sürüp gidiyordu: bayramdan iki gün önce Marfa, Vasili Andreyiç'in dükkânına gitmiş; beyaz un, çay, şeker, küçük bir şişe votka istemiş ve hepsi iki ya da üç ruble tutan bu alışverişinden sonra ondan ayrıca beş ruble de nakit olarak almıştı. Ve aslında Nikita'ya borçlu olduğu en az yirmi ruble kadar para Vasili Andreyiç'in cebinde kaldığı halde, sanki kendisine özel bir iyilik yapılmış gibi ona teşekkür etmişti.

Vasili Andreyiç, Nikita'ya, "Aramızda belirli, sabit bir ücret anlaşması mı var?" diyordu. "Neye ihtiyacın varsa alırsın ve sonra çalışıp ödersin. Ben seni bekletip duran, her şeyi ince ince hesaplayıp ödediği ücretten düşen adamlardan değilim. Aramızdaki her şey hakça ve dürüstçe: sen benim için çalışırsın ve ben de sana bakar, seni kol-larım."

Bunları söylerken, Vasili Andreyiç'in kendisi de aslında Nikita'ya iyilik yaptığına emindi: bu nedenle sözlerine böylesine inandırıcılık katabiliyor; onun parasıyla geçinen Nikita ve diğerlerinin de, onları aldatmadığı-

(1) Sarafan: Rus köylü kadınlarının ve kızlarının giydiği kollu ya da kolsuz uzun elbise; geleneksel yerel kıyafet. (ç.n.)

nı, tam tersine onlara yarar sağladığını düşündüklerine ve bu konuda kendisiyle aynı inancı paylaştıklarına inanıyordu.

Vasili Andreyiç'in onu aldattığının farkında olan—ama aynı zamanda, bir başka iş bulmadıkça böyle yaşayıp, kendisine ne verilirse ona razı olmak zorunda olduğunu çok iyi bilen—Nikita, onun kendisine olan borcunu açığa vurma'nın hiçbir yararı olmadığını hissederek, "Evet, biliyorum Vasili Andreyiç. Ben de kendi babama hizmet ediyormuş gibi elimden geldiğince çalışıyorum," diye yanıtlıyordu onu.

Efendisinden atı yola hazırlama buyruğunu alana Nikita, her zamanki neşeli ve istekli haliyle, kendine özgü paytak yürüyüşüyle çabucak ambara gitti. Üzeri püsküllü, ağır başlık takımını asılı olduğu çividen aldı; başlık takımındaki zilleri şingırdatarak, yol için hazırlayacağı atın bulunduğu kapalı barınağa gitti.

Barınakta bir başına kalan orta boy, sağlam yapılı, oldukça düşük sağrılı, siyaha yakın koyu kahve renkli, iri yapılı orta boylu doru aygırın hafifçe kişneyerek selamladığı Nikita, onun selamını, "Seni şaşkın, çok mu yalnız kaldın?" diyerek yanıtladı. Atla, sanki söylediklerini anlıyormuş gibi konuşan Nikita, "Dur bakalım, henüz daha vaktimiz var, aceleye hiç gerek yok, önce seni sulayalım," dedi ve aygırın sırt çukurundaki sürtünmeyle aşınmış, aralarına toz birikmiş parlak tüyleri gocuğunun eteğiyle temizledi; onun genç, güzel başına başlık takımını geçirdi; kulak-

larını eğip perçemini düzelttikten sonra yularından çekerek sulamaya götürdü.

Gübreye dolu barınaktan ağır ağır çıkan Muhorti, sanki yanında onunla birlikte kuyuya koşan Nikita'yı çiftleyecekmiş gibi arka ayağının biriyle çifte atarak onunla cileleşmeye başladı.

Muhorti'nin çifte atarken yağ içindeki koyun postu yeleşine ayaklarını ancak degecek kadar uzattığını, aslında ona vurmamak istemediğini bilen Nikita, "Seni maskara seni!" dedi. Nikita, atın özellikle bu hareketinden çok hoşlanıyordu.

Soğuk suyu doyasıya içen Muhorti, yalağa temiz sular damlatan kalın, ıslak dudaklarını titreterek derin bir soluk aldı; birden, sanki düşüncelere dalmış gibi duruldu ve sonra aldığı soluğu aniden büyük bir gürültüyle burnundan püskürttü.

Yaptığı her şeyi Muhorti'ye ciddi ciddi anlatan Nikita, "Pekâlâ, istemiyorsan artık içme. O zaman biz de doyduğumuzu anlarız, ama sonra tekrar istemek yok," dedi ve ardından, neşesi yerinde olan, çifte atıp duran ve avluyu nal sesleriyle çınlatan genç atı yularından çekerek ambara götürdü.

İşçilerden hiçbiri yoktu ortalıkta. Sadece, aşçı kadının kocası oradaydı. O da Vasili Andreyiç'in çalışanlarından biri değildi ve burada oluşunun nedeni o günün bayram olmasıydı.

Nikita da aşçının kocasına, "Bana bir iyilik yap arkadaş,

git Vasili Andreyiç'e hangi kızağı hazırlamamı istediğini soruver," dedi. "Büyük kızağı mı, yoksa küçük kızağı mı istiyor?"

Aşçının kocası, büyük, sac damlı eve gitti ve çok geçmeden dönüp, küçük kızağın istendiğini söyledi. Bu arada Nikita hamutu Muhortı'nin boynuna yerleştirmiş, kabarmalı kolanı⁽¹⁾ takmış, bir elinde boyunduruğu⁽²⁾ tutuyor, diğer eliyle de atı çekip yönlendirerek ambarda duran iki kızağa doğru gidiyordu.

"Tamam öyleyse, küçüğü istiyorsa, küçük olsun," dedi Nikita. Sonra da, hiç durmadan onu ısırmaya çalışıyormuş gibi yapan atı kızağın okları arasına soktu ve aşçının kocasının da yardımıyla koşum takımını yerleştirmeye başladı.

Her şey neredeyse hazır hale gelip sadece dizginleri bağlamak kalınca, Nikita aşçının kocasını ahırdan biraz saman ve ambardan kızağın çul örtüsünü almaya gönderdi.

Nikita, adamın getirdiği taze yulaf samanları kızağın içine iyice bastırırken, "İşte bu kadar. Sakın dışarı fırlayıp durmayın!" dedi. "Şimdi şu çadır bezini, üzerine de çul örtüyü yerleştirelim." Sonra da çul örtüyü yanlardan, samanların altına iyice sokup sıkıştırdı. "İşte böylece güzel ve rahat bir oturma yerimiz oldu."

(1) Kolan: Eyeri bağlamak için hayvanın göğsünün üzerinden geçirilip sıkılan kayış. (ç.n.)

(2) Boyunduruk: Atla çekilen araçlarda atın başının üzerinden geçirilen ve okları birbirine bağlayan koşum parçalarından biri. (ç.n.)

“Sen iyi bir adamsın, çok teşekkürler,” dedi Nikita, aşcının kocasına. “Sen de yardım edince, işi daha kolay halettik.” Sonra, bir halkayla ata bağlanan dizgin kayışlarını eline alıp sürücü koltuğuna oturdu ve yürümek için sabırsızlanan atı avludaki donmuş gübrelerin üzerinden geçirip giriş kapısına doğru sürdü.

Ardından, “Nikita amca, amca, amca!” diye haykıran cırcırlak bir ses duydu. Siyah koyun postu bir gocuk, yepyeni beyaz keçe çizmeler ve kafasını sıcak tutan kalın bir şapka giymiş yedi yaşlarında bir oğlan, evin kapısından fırlayıp avluda koşmaya başladı. Koşarken bir yandan da gocuğunun düğmelerini ilikliyor, “Beni de al, ne olur.” diye yalvarıyordu.

“O halde haydi, koş gel, canımın içi,” dedi Nikita ve oğlanın ona yetişebilmesi için durdu—koşan bu küçük çocuk, onun efendisinin gözleri sevinçle parlayan solgun yüzlü, sıska oğluydu. Oğlan biner binmez Nikita kızıağı yola sürdü.

Saat ikiyi geçmişti. Hava buz gibi, sıcaklık eksi on derece civarındaydı, gökyüzü kapalıydı ve sert bir rüzgâr esiyordu. Göğün yarısı alçak siyah bulutlarla kaplıydı. Avludayken hava oldukça sakindi ama rüzgârın ne kadar şiddetli estiği dışarda, yolda daha iyi ediliyordu. Komşu ahırın çatısındaki karlar avluya uçuşuyor ve hamamın yanındaki köşede biriken karlar helezonlar çizerek havaya yükseliyordu.

Nikita avlu kapısından çıkıp atı evin ön basamaklarına doğru yönlendirir yönlendirmez, beli bir kuşakla sımsıkı

sarıllı koyun postu uzun bir palto giymiş, ağzına bir sigara yerleştirmiş olan Vasili Andreyiç evin kapısının önündeki yüksek sundurmada dışarı çıktı. Basamakların üzerindeki karları, deriyle kaplı keçe çizmelerinin altında gıcırdatacak aşağı indi. Durdu, sigarasından son bir nefes çekti, kalan izmariti yere atıp ayağıyla üzerine bastı; ardından sigaranın dumanını bıyıklarının arasından dışarı verdi. Oraya doğru gelen ata, yan gözle şöyle bir baktı. Paltosunun kürklü yakasını—nefesıyla nemlenmesin diye—bıyıkları hariç tamamen sinekkaydı tıraş edilmiş, yanaklarından aşağı devirmeye başladı.

Oğlunun kızakta olduğunu gören Vasili Andreyiç, “Bakın hele şu haylaza, çoktan kızığa binmiş bile,” dedi. Konuklarıyla içtiği votkayla biraz coşmuş olan Vasili Andreyiç, sahip olduğu her şey ve hayatta yaptığı her şey için kendini her zamankinden daha mutlu hissediyordu. Hiçbir zaman, onun ‘oğlu ve varisi’ olduğunu aklından çıkarmadığı çocuğunu görmek ona büyük bir keyif vermişti. Gözlerini kısarak ve uzun dişlerini göstererek gülümseyip ona baktı.

Vasili Andreyiç’in gebe olan karısı soluk yüzlü zayıf bir kadındı. Başını ve omuzlarını, arasından sadece gözlerinin görüldüğü yün bir şalla sarmalamış, sundurmada kocasının arkasında duruyor, onu uğurlamak için bekliyordu.

Kadın, sundurmanın altından ürkek bir şekilde biraz dışarı çıktı ve, “Aslında Nikita’yı da yanına almalısın,” dedi.

Vasili Andreyiç ona cevap vermedi ama kızgınlıkla kaşlarını çatıp yere tükürdüğüne bakılırsa, söylediği şeyin ona ters geldiği apaçık belliydi.

Karısı, “Tüm paranı yanına aldın,” diye sürdürdü sözlerini kaygılı bir sesle. “Ya fırtına çıkarsa? Gerçekten de Nikita’yı yanına alman gerekiyor.”

Vasili Andreyiç iş pazarlıkları sırasında adet edindiği şekilde ağzını iyice kenetleyip her heceyi son derece doğru ve kesin bir vurguyla söyleyerek, “Konuşmana bakılırsa, yolu bulmam için benim yanımda birinin olması gerektiğini düşünüyorsun,” dedi.

Karısı şalını diğer yana atıp sıkıştırarak, “Hayır, gerçekten de onu yanına almalısın. Tanrı aşkına, sana dediğim gibi yap!” dedi.

“Neden ısrar ediyorsun! Onu neden yanıma alayım ki?”

“Eğer gelmemi isterseniz ben hazırım, Vasili Andreyiç,” dedi Nikita, neşeli bir sesle. Sonra, ev sahibesine bakarak, “Sadece eğer gidersem, birinin atları yemlemesi gerekcek,” diye tamamladı sözlerini.

Kadın, “Ben çaresine bakarım, Nikita. Semyon’a söyler, yaptırım.” dedi.

“O halde ben de geleyim mi Vasili Andreyiç?” diye sordu Nikita, verilecek cevabı bekleyerek.

“Sanırım bizim hanımın suyuna gideceğiz,” dedi Vasili Andreyiç. “Ama eğer geleceksen, git üzerine sıcak tuta-cak bir şeyler giy.” Bir yandan da gülümseyerek Nikita’nın

artık miadı dolmuş, her yeri parça parça olmuş, kol altları yırtık, eteği saçaklanmış, yağlı gocuğunu gözüyle işaret etti.

Nikita, aşçının avluda dikilip duran kocasına seslenerek, “Arkadaş, gel de şu atı bir dakika tutuver,” dedi.

“Hayır, bana ver, bana ver,” diye haykırdı küçük oğlan ve iyice üşümüş, küçücük kırmızı ellerini cebinden çıkarıp soğuk deri dizginleri kaptı.

Vasili Andreyiç, Nikita’nın ardından sırtarak bakıp, “Ama hangi paltomu alayım diye ince eleyip sık dokuma. Çabuk ol!” diye bağırdı.

“Göz açık kapayınca kadar dönerim,” dedi Nikita ve keçe çizmeleriyle ayaklarının ucuna basarak hızla avlunun arka tarafındaki uşakların barınağına koştu.

İçeri girip, çiviye asılı kuşağını alan Nikita, karısına seslendi: “Arına, çabuk, ocağın⁽¹⁾ üstünde duran uzun paltomu getir. Ben de beyefendiyle gidiyorum.”

Yemeğini yedikten sonra biraz kestiren; şimdi de kocası için semaveri hazırlayan temizlikçi kadın, Nikita’yı neşeyle karşıladı ve kocasının telaşı ona da bulaşınca pürtelaş koşup, ocağın üzerinde kurumakta olan, eskilikten yer yer iyice yıpranmış kumaş kaftanı aldı ve kırışıklarını düzeltme amacıyla aceleyle silkeledi.

(1) Bir Rus köy evinde tuğladan yapılan ocağın üzerinin arka bölümü genellikle düz ve yatılabilir ölçüde geniş olur. Sıcak bir yerde uyumak isteyenler burada yatar. (ç.n.)

